

Аналітичні процедури внутрішнього аудиту у запобіганні ризикам банківської діяльності

Досліджено аналітичні процедури оцінки ризиків та запобіганню їх у банківської діяльності, розглянуто особливості застосування аудиторських процедур при діагностичному обстеженні фінансового стану банку

аналітичні процедури, аудиторські методи, оцінка ризику в аудиті, внутрішній аудит банку

Постановка проблеми. Головною стратегічною метою банківської системи є прискорений розвиток для забезпечення адекватних потреб національної економіки в умовах модернізації фінансів країни. Друге півріччя 2011 р. банківський сектор демонструє позитивні зміни у стабілізації доходної частини, відновленні рентабельності, зменшення збиткових банків. Але ключова проблема розвитку ще не вирішена, адже банки не здатні забезпечити ресурсами усі фінансові потреби країни.

Належні заходи для підвищення стійкості банківської системи не застосовуються у повній мірі, оскільки не усунуті фінансові ризики. Тому на сучасному етапі значну роль повинна відігравати служба внутрішнього аудиту комерційного банку, інструменти якої здатні вплинути на регулювання фінансової стійкості банківської установи. Висока результативність заходів внутрішнього аудиту може бути досягнута завдяки модернізації його методик через більш широке застосування аналітичних процедур для оцінки системних ризиків банку.

Аналіз досліджень і публікацій. Нами було проаналізовано наукові розробки як провідних учених, так і молодих науковців щодо пропозиції застосування тих чи інших аудиторських процедур у різних методиках аудиту, у т.ч. і внутрішнього аудиту в банках. Дослідження у цьому напрямку не є новими. Проте усі вони обмежуються чітко визначеними конкретними методами, процедурами, які слід виконати за будь-яких обставин. А реалії практичної діяльності іноді унеможливають один підхід, і потребують застосування іншого. Тому методологічно запропоновані методики мають спільний недолік – вони не враховують мінливості внутрішнього і зовнішнього середовища при виборі процедур. По суті взагалі не передбачають варіативність застосування різних процедур за різних обставин під час перевірок. Крім того, жодна з запропонованих методик не враховує проведення підсумкових процедур в результаті оціненого ризику впливу несприятливих обставин та результатів виявлених відхилень при прогнозуванні наслідків для фінансового стану банку в майбутньому, тобто процедур підсумкової стадії.

Використання аналітичних процедур під час діагностування фінансового стану банку, зважаючи на мету та завдання, є більш поглибленим, ніж при звичайному аудиті. Сутність аналітичних процедур у контролі та аудиті ґрунтовно висвітлювалась у роботах учених, які досліджували питання теорії та практики отримання доказів під час контрольних дій. У вітчизняній школі перелік аналітичних методів розглядали М.Т. Білуха, Г.М. Давидов, І.К. Дрозд, В.С. Рудницький, О.А. Петрик, В.Ф. Максимова, В.П. Пантелеєв та інші.

Так, один із найбільш повних переліків аналітичних методів надає у своїй монографії Дрозд І.К.: «порівняння, використання відносних і середніх величин, балансовий метод, метод ланцюгової підстановки, факторний аналіз, техніко-економічний розрахунок, SWOT-аналіз, аналіз чутливості, метод бенчмаркінгу, метод аналізу затрат і результатів, економічна оцінка господарських операцій» [1].

Метою даної статті є дослідження множини аналітичних методів оцінки ризиків, які доцільно використовувати під час виконання діагностування фінансового стану банку службою внутрішнього аудиту.

Виклад основного матеріалу. У МСА 520 «Аналітичні процедури» визначення аналітичних процедур передбачає більш обмежене тлумачення, ніж методи контролю [2].

Аналітичні процедури – це оцінка фінансової інформації шляхом вивчення правдоподібних взаємозв'язків між фінансовими та не фінансовими даними, що охоплюють необхідне вивчення ідентифікованих відхилень або взаємозв'язків, що ідуть всупереч іншій відповідній інформації або значно відрізняються від очікуваних величин (рис. 1) [2, С.455].

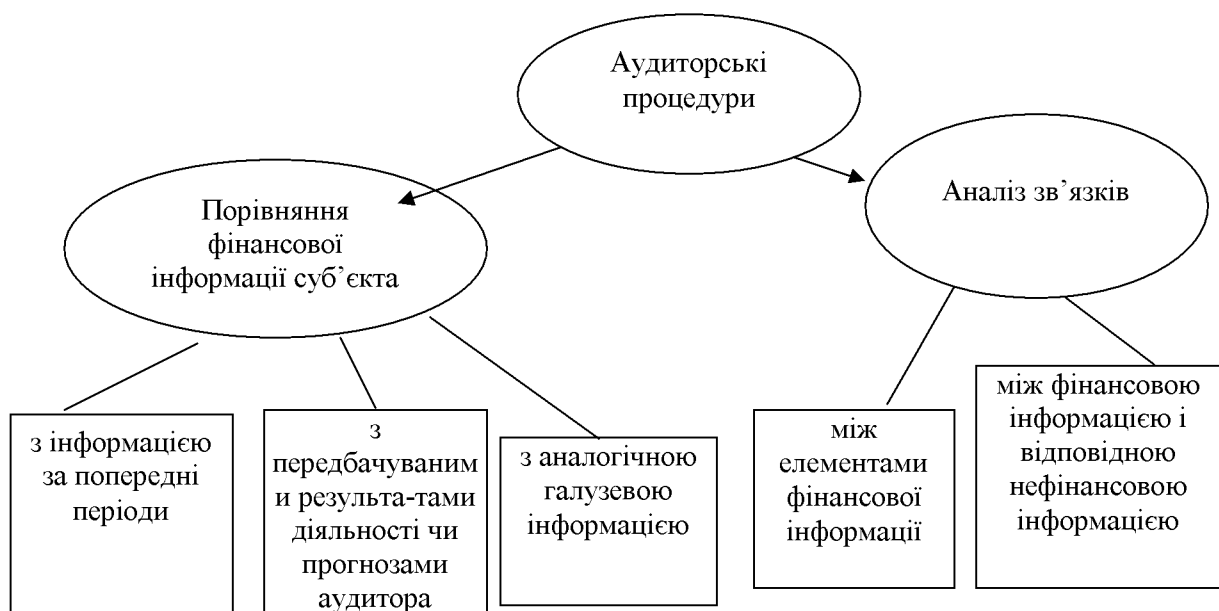

Рисунок 1 – Сутність аудиторських процедур складено автором згідно МСА 520 «Аудиторські процедури»

Аналітичні процедури передбачають використання різних методів: від простих порівнянь до комплексного аналізу з використанням сучасних статистичних методів [3]. Застосування аналітичних процедур включає розгляд і порівняння фінансової інформації з порівняльною інформацією за попередній період, прогнозними або іншими розрахунками аудитора, аналогічною інформацією по іншим банкам. Важливо включити також розгляд зв'язків між елементами фінансової інформації, які б, як очікується, відповідали передбачуваній картині, між фінансовою та відповідною не фінансовою інформацією (Рис. 2.).

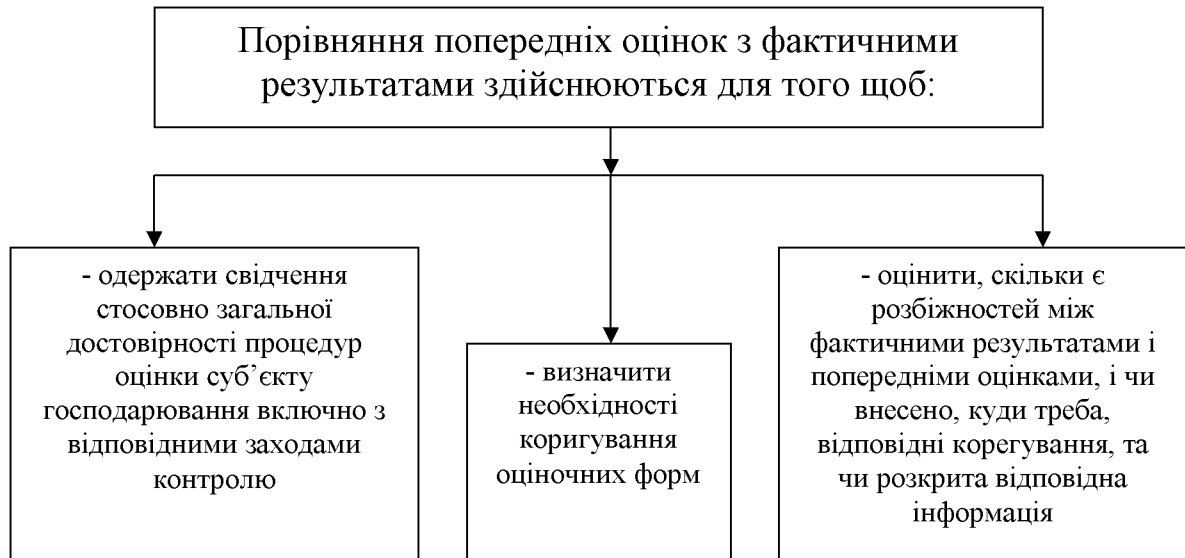

Рисунок 2 – Сутність аналітичних процедур щодо порівняння даних

Застосування аналітичних процедур мають бути прийнятними щодо тверджень, які перевіряються під час діагностичного обстеження фінансового стану банку, оскільки слід оцінити перш за все фінансові ризики. Так, аналітичні процедури по суті застосовують до великих обсягів операцій, що є передбачуваними в часі. До таких відносимо операції з кредитування (та кредитний ризик), адже застосування запланованих аналітичних процедур ґрунтується на припущенні, що взаємозв'язки між даними існують і будуть існувати за відсутності відомих умов, які вимагають протилежного [2, с. 458]. Вважаємо, що прийнятність тієї чи іншої аналітичної процедури має ґрунтуватись на оцінці внутрішнього аудитора того, наскільки ефективною буде процедура для виявлення викривлення, яке може призвести до суттєвого спотворення даних фінансової звітності. У методиці аудиту, відповідно до мети та завдань діагностичного обстеження навіть проста модель прогнозування буде ефективною як аналітична процедура.

Застосування різних типів аналітичних процедур забезпечує різні рівні впевненості. Аналітичні процедури, пов'язані, приміром, з прогнозуванням загального доходу від операцій з валютними ресурсами, з огляду на курси валют, відсоток тієї чи іншої валюти в загальному обсязі операцій, політиці банку щодо валютної позиції, дотримання нормативів банку щодо відкритої та закритої валютної позиції, можуть надати переконливі докази й усунути необхідність подальшого підтвердження детальних тестів за умови, що всі елементи будуть належно підтверджені. Така умова забезпечується положеннями стандарту аудиту 520 «Аналітичні процедури» [2, с. 458].

Застосування тих чи інших аналітичних процедур гостро ставить питання достовірності даних, на яку впливає їхній характер та джерела надходження.

Стандарти внутрішнього аудиту в банках №4 «Обсяг робіт» та № 5 «Планування та виконання аудиторської перевірки» визначають, що процедури повинні бути спрямовані на отримання інформації достатньої, щоб виконати завдання, поставлені перед службою внутрішнього аудиту [4]. Жодних інших регламентувань процедур під час виконання аудиту в банках не передбачено.

Вимоги МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» та особливості їх виконання під час внутрішнього аудиту в банках потребують детального розгляду аудиторських процедур.

Економічними науками розроблені методи оцінки ймовірності виникнення ризиків, такі як експертний, статистичний, розрахунково-аналітичний, аналоговий.

Експертні оцінки використовують за умови відсутності необхідних інформативних даних для здійснення підрахунків або порівнянь. Вказані методи ґрунтуються на опитуванні кваліфікованих фахівців з наступною математичною обробкою результатів проведеного опитування. Доцільно використовувати під час визначення ймовірності виникнення валютних, кредитних ризиків.

Статистичні методи оцінки дозволяють отримати найбільш повну кількісну уяву про рівень ризику, тому часто використовуються на практиці за умови наявності великої кількості статистичної інформації. Розраховують середнє очікуване значення результату, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації тощо.

Розрахунково-аналітичні методи оцінки дозволяють провести кількісну оцінку ймовірності виникнення ризику, використовуючи внутрішні інформаційні дані банку. В цьому випадку ймовірність виникнення окремих ризиків визначається залежно від значення планових показників фінансової діяльності. Найбільше поширені ці методи під час оцінки ймовірності виникнення ризику неплатоспроможності підприємства і ризику втрати його фінансової стійкості.

Аналогові методи оцінки дозволяють визначити рівень ймовірності виникнення ризиків за окремими найбільш часто повторюваними операціями підприємства. Ці методи використовуються під час оцінки ринкового і кредитного ризиків.

На нашу думку, цього недостатньо для коректного аналізу і контролю рівня банківських ризиків, особливо його кредитної складової. Тому пропонуємо доповнити методи внутрішнього аудиту в цьому напрямі.

Вибір методів оцінки ризиків банківської діяльності, які слід використовувати під час внутрішнього аудиту банку, залежить перш за все від напрямку його фінансової діяльності, розмірі страхових резервів, відношень з партнерами і клієнтами. Велике значення для точності розрахунків має створення баз даних, розробка різних варіантів, підвищення якості збору первинної статистичної інформації.

В економічній літературі виділяють основні методи оцінки ймовірності настання негативних подій:

- метод побудови дерева подій;
- метод дерева відмов;
- метод «подія-наслідок».

Метод побудови дерева подій – це графічний спосіб простеження послідовності окремих можливих інцидентів з оцінкою ймовірності кожної з проміжних подій і розрахунку підсумкової ймовірності кінцевої події, що призвела до збитків. Аналіз ризику може відбуватися в прямому і зворотному напрямках. Прямий аналіз дозволяє простежити наслідки кожної події, які в кінцевому результаті створюють ймовірність настання головної події. Головне при цьому врахувати всі проміжні ланки цієї системи. Зворотній процес аналізу ризику негативної події здійснюється від відомого наслідку до можливих факторів, що його спричинили. Аналізу підлягають шляхи окремих індивідуальних подій, які створили умови для існування потенційної загрози успішної банківської діяльності. Застосовується під час аналізу підприємницьких та інвестиційних ризиків.

Метод дерева відмов є різновидом попереднього методу, коли головна негативна подія розглядається, як вихідна, а не наслідок факторів, що несприятливим чином склалися і призвели до неї. При цьому аналізуються шляхи, за якими подія може бути реалізованою, досліджуються зв'язки між вихідним негативним наслідком і логічними умовами його створення. Під час такої оцінки важливим є минулий досвід роботи банку, зареєстровані подібні події та їх причини.

Метод «подія-наслідок» (з англ. HAZOR – Hazard and Operability Research) подібний попередньому, проте без графічного зображення ланцюга подій і оцінки ймовірності кожної події. Метод передбачає критичний аналіз працездатності банку з точки зору можливих ризиків окремих складових загальної системи його функціонування. Кожну складову належить оцінити і визначити фактори небезпеки бізнесу та наслідки, що можливі за умови їх реалізації. Аналіз наслідків дозволяє розробити можливі заходи безпеки, які належить реалізовувати оперативнo, уже в процесі аналітичної роботи. Метод використовується для діючої банківської установи і для здійснення попереднього контролю окремих фінансових проектів банку. Використання цього методу потребує великих витрат, адже використовується широке інформаційне поле та багато розрахунків.

Оцінка кредитних ризиків з високим ступенем точності можливих втрат, актуальна на сьогоднішній день, проводиться за допомогою методу CreditRisk, Portfolio Manager та ін. Ризикова вартість (value-at-risk, VaR) відображає максимально можливі збитки через зміну вартості фінансового інструмента, портфеля активів, які можуть відбутися через визначений методикою час з певною ймовірністю. Оцінюючи кредитні ризики, важливим є врахувати ризик зміни кредитних спредів і зміни суми додаткового доходу через прийняття кредитного ризику. Ризикову вартість розраховують методами історичного моделювання (гіпотетична зміна вартості кредитного портфеля визначається на підставі даних про подібні зміни у минулому); дисперсії (коваріації), шляхом підсумків чуттєвості факторів ризику за окремими позиціями з матрицею коваріації, як відносну нестійкість і кореляцію факторів ризику; методом Монте-Карло, коли за допомогою вибірки випадкових комбінацій сценаріїв руху цін, ймовірність яких розраховується за фактичними даними минулих періодів, конструюється розподіл кредитного портфеля.

МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики» визначає планування і виконання процедур необхідного змісту та обсягу, зважаючи на оцінені ризики банківської діяльності. Такі дії слід передбачити на стадії планування та можливість проведення корегування впродовж усього діагностичного обстеження банку.

У даній статті наведемо приклад застосування аудиторських процедур у відповідь на ризик суттєвого викривлення облікових оцінок банківських операцій, оскільки саме облікові оцінки покладені в основу прогнозів майбутнього фінансового стану банку. Завдання внутрішнього аудитора вміти застосувати заплановані аудиторські процедури та скоригувати в умовах оцінених ризиків та результатів отриманої інформації. Алгоритм та можливі варіанти застосування процедур під час діагностування в банку, розроблені відповідно до вимог міжнародних стандартів аудиту показано на рис. 3.

Неправильна прогнозна оцінка наслідків банківських операцій, представлена внутрішніми аудиторами найвищому керівництву, може призвести до невірних рішень щодо розвитку банку в майбутньому (Рис 4.).

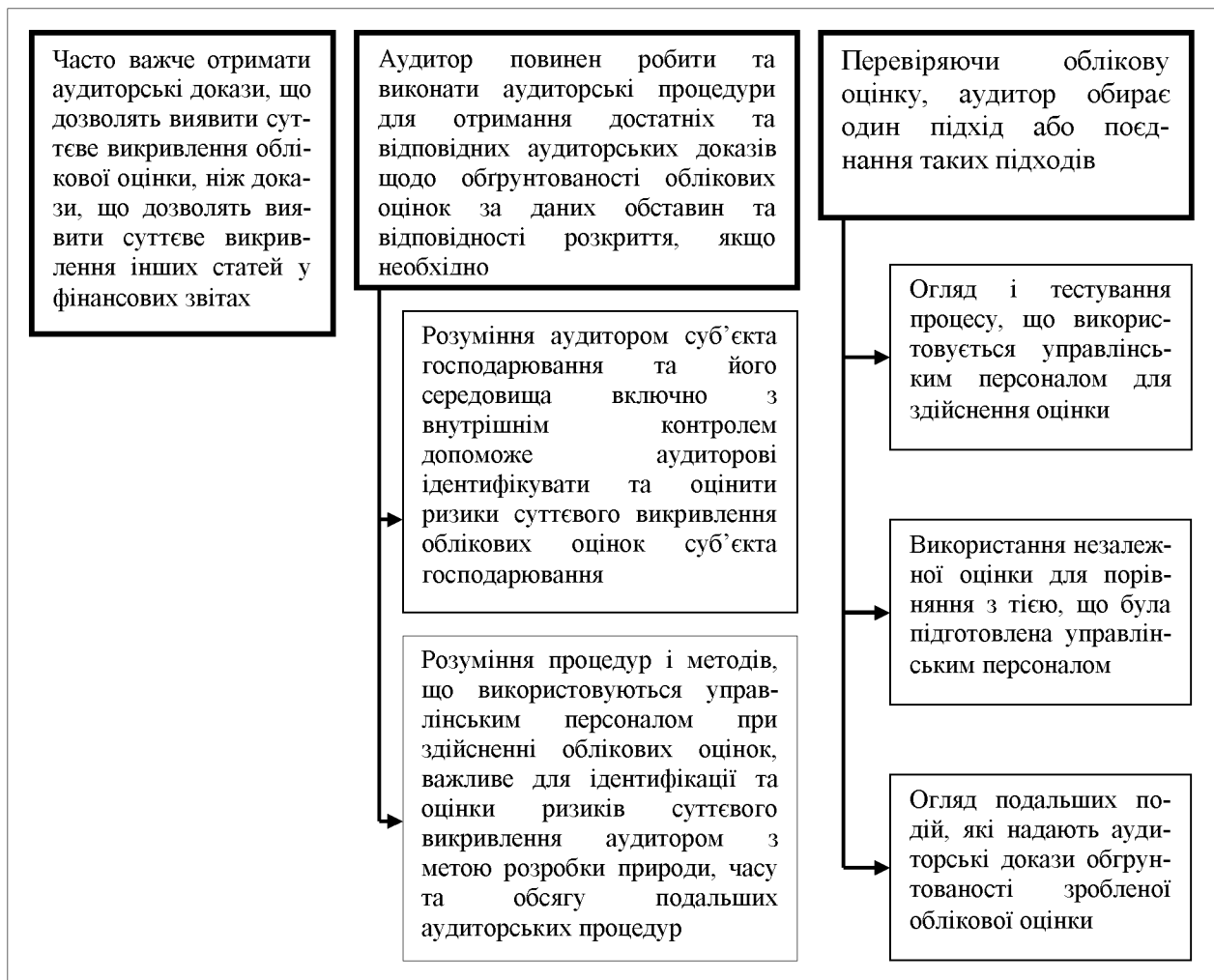

Рисунок 3 – Застосування аудиторських процедур під час діагностичного обстеження фінансового стану банку

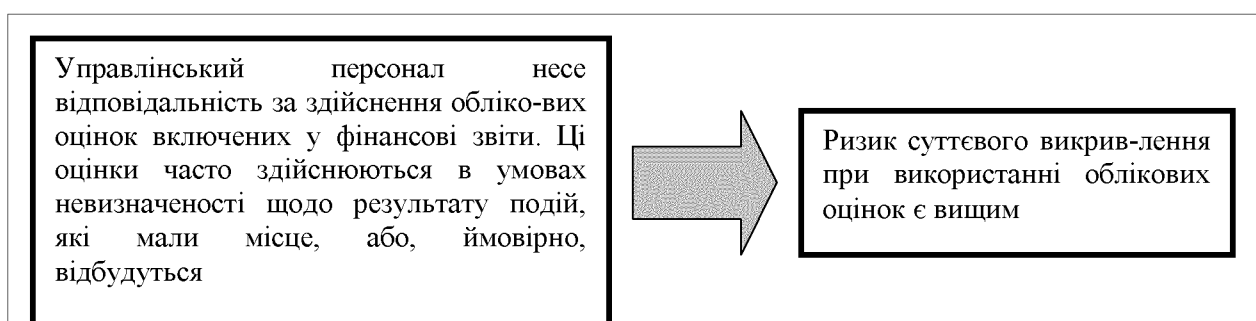

Рисунок 4 – Відповідальність управлінського персоналу за використання результатів аудиту в умовах ризиків

Таким чином ми пропонуємо підхід до визначення процедур аудиторської перевірки, заснований на альтернативності їх застосування з урахуванням аудиторських оцінок ризиків, що супроводжують банківську діяльність та виконання аудиту як контрольного заходу.

Висновки. Оцінка ризиків банківської діяльності є складовою методики внутрішнього аудиту. Вивчення множини методів внутрішнього аудиту, які застосовуються для оцінки ризиків та враховують наслідки несприятливих впливів на фінансове становище банку в цілому дає підстави запропонувати комплексний підхід щодо застосування аналітичних процедур в аудиті.

Дослідження множини сучасних методів аналізу під час аудиту дало змогу виокремити їх різновиди та охарактеризувати їх особливості при внутрішньому аудиті банківської діяльності. Наслідком такого вивчення став опис аудиторських дій щодо виявлення та оцінки аудиторських ризиків.

Широке застосування аналітичних процедур в аудиті створює можливість якісного процесу роботи з отриманою інформацією і забезпечує високу результативність внутрішнього аудиту.

Список літератури

1. Дрозд І.К. Шевчук В.О. Державний фінансовий контроль. – К.: Імекс-ЛТД, 2007. – 312с.
2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 року / МФБ, Аудиторська палата України К.: В-во «Фенікс», 2010. – 635 с.
3. Бычкова С.М. Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности / Под ред. проф. С.М. Бычковой. М.: Финансы и статистика, 2003. – 416 с.
4. Кіреєв О.І., Любунь О.С., Кравець М.П. та ін. Внутрішній аудит у банку. К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 220с.

М.Письменная

Аналитические процедуры внутреннего аудита в предотвращении рисков банковской деятельности

Исследовано аналитические процедуры оценки рисков и предотвращение их в банковской деятельности, рассмотрены особенности применения аудиторских процедур при диагностическом обследовании финансового состояния банка.

М.Рухменна

Analytical procedures for internal audit in preventing risks of banking

Analytical procedures of risk assessment and their prevention in banking are studied, features of audit procedures for diagnostic examination of the bank's financial condition are discussed

Одержано 21.10.11